

Családpedagógiai kalauz

Útmutató a család-orientált pedagógiai gondolkodáshoz

A legfontosabb, hogy „szeressük a kertet és a növényeket ismerjük egyenként, és egyenként törődjünk is velük”. Így foglalja össze az öreg kertész a növénynevelés lényegét, egyben megadva az embernevelés legfontosabb követelményeit is, Pálhegyi Ferenc család-orientált pedagógiai útmutatójában. A könyv a modern tudományok fényében – ugyanakkor világos, közérthető formában – vezeti végig az olvasót a gyermeknevelés rögös útjain.

A könyv bevezető fejezetében – rendhagyó módon – a kertészkedésről, a növénynevelés titkairól olvashatunk. A *kerettörténet* az embert körülvevő természetben rejlő alaptörvényekre, az egészséges fejlődés természetes szükségleteire figyelmeztet. Az első fejezetben a szerző a nevelésről vallott különböző felfogásokat ismerteti, kiemelve az *ember mibenlétére* vonatkozó álláspontok jelentőségét. Ezt követően a célirányos fejlesztésben meghatározó motivációkat és érték-tartományokat tekinthetjük át, kiteljesítve ezeket a *Bibliára alapozott* keresztyén pedagógia bemutatásával. A harmadik fejezet a *családi nevelést* tárgyalja, felvillantva a mai család főbb típusait és a házaseset buktatóit is. A következő fejezet – az előzőkre építve – a *gyermeki állapotból kiindulva* áttekinti a fejlődés főbb állomásait, egészen az idős korig. Az utolsó fejezet a *nevelés módszereiről* szól, figyelmeztetve a túlkényeztető (mindent megengedő) bánásmód veszélyeire.

A kötetből – az ismertető keretei között – csak néhány témakört emelhetünk ki, abban a reményben, hogy ezzel kedvet ébresztünk az érdeklődőkben (főiskolai és egyetemi hallgatókban, pedagógusokban, szülőkhöz) a részletesebb tanulmányozáshoz.

A nevelés: érték közvetítés

A nevelésről gondolkodók rég meghaladták a mechanikus felfogást (amely szerint szobrászként csiszolhatjuk tökéletesre az embert), a biológiai determinizmust is (amely szerint a fejlődést belső erők moz-

gatják). Mára kirajzolódott egyfajta humanista felfogás, amely szerint az ember nem gép, nem is ösztön által irányított, hanem „minden lehetőséget magában foglaló” *legmagasabb rendű élőlény*.

Az ember egyedi fejlődését követve természetesen valamilyen mértékben mindhárom fentebb írt felfogás igazolódik. A gyerekek a felnőttek akarata szerint alakíthatók, ugyanakkor öröklött hajlamaik is kiütkeznek. A pszichológia újabb eredményeit felhasználva a szerző a nevelőhatásokat egymásra vonatkoztatott rendszerben tárgyalja.

A világos gondolatmenet és a meggyőző érvelés nyomán az olvasó logikusan halad, szinte beavatottá válik. A nevelés értékközvetítő szerepének elemzésekor azonban *választásra* kényszerül. A szerző a bibliai emberkép kiemelésével halad tovább. Elhatárolja magát azoktól, akik az ember „kibontakozását” spontán folyamatban képzelik el. Mert: „a nevelőnek nem csupán az akadályokat kell félretennie a fejlődés útjából, hanem a gyermeket *vezetnie* kell, ahogyan a keleti pásztor vezeti a nyáját (előtte jár, a juhok pedig követik őt). Ez kiemelt szerepet ad a nevelő *életpéldájának*. A pásztor (szülő vagy pedagógus) tekintélyt képvisel; bátorító magatartása mellett fontos eszköze a szeretetből fakadó fegyelmezés is... Végül a pásztor gondoskodik a bárányok táplálékáról is: az ismeretanyagon túl – és azzal együtt – *értékeket* közvetít.”

A nevelés mint személyiségfejlesztő tevékenység (tudatosan vagy kevésbé tudatosan mindenkor értékátadás, sohasem lehet semleges.

Pálhegyi Ferenc ezt tudatosítva mutatja be a „Maslow-piramist”, az emberi értékek csúcsaira vezető lépcsőfokokat.

A 21. század világapusztító konfliktusaihoz érve drámai kérdés vetődik fel: mivé lesz a világ, ha az ember önmaga teremtőjévé válik? A tudomány csúcsán álló, de a transzcendens dimenziótól megfosztott ember képzete semmiképp sem lehet megnyugtató. A *Biblia* alapján közelítve olvashatjuk: az embernek le kell mondania arról, hogy önmaga ura legyen és „át kell adnia az élete feletti uralmat Istennek”.

Családmodellek

A gazdasági, társadalmi változások ugyan érzékelhetően hatnak a családra, mégsem a család intézménye van válságban. A szerző állásfoglalása: „Meggyőződésünk, hogy gyermekeink lelki fejlődésének természetes közege a család.” A gond az emberi kapcsolatok megromlásából adódik (elsősorban ezért végződik minden második-harmadik házasság válással).

Íme – tapasztalati alapon rendszerezve – a mai családmodellek „katalógusa”: a diktátor családja („az apa azt hiszi, hogy a család minden tagja érte van”); az anyakirálynő családja („a családi élet központi helye a konyha...”); a cipekedő („az asszony az egész család rabszolgája”); az egyenlősdí („két trombita szól, egymással nem egyezettett üzeneteket”); a veszekedők („a háborúnak csak vesztesei vannak”); az elszigeteltek („páros magányban élnek”); a csonka család („a felek egyike egyedül marad”); a marionett-mester („az aranyos nagygyi mindent megtesz...”); a gyermek-bálvány („talapzata ... drága játékszerekből épült”); a szüleikkel együttélő árvák („gyerekeikkel nem foglalkoznak”).

A leírás, sajnos, azt igazolja, hogy manapság a felnövekvő gyermekeknek csupán kis hányada élhet optimálisan fejlesztő családi környezetben, amelynek legjellemzőbb mutatója a jó légkör. Ez elsősorban a szülők őszinte szeretetéből adódik, így a gyermekek nem szoronganak, mégis igazodnak, nem túlkényeztetettek, de érdeklik, hogy elfogadottak és törődnek velük.

Házastársi szerepek

Tanulságos a *Tim Timmons* alapján bemutatott *házasztársi szerepzavarok* „fejlődéstörténete”. Első lépésben a férj érzékelteti, hogy „ő az úr a háznál”, a feleség ezért önértetében sértetté válik. A második fokozatban a férj inkább hártítja a vezetés felelősségét (ő a megélhetést biztosítja), a feleség ösztönösen magára vállalja az otthoni gondokat. Harmadik lépés: a férj már „kintről” kritizál, a feleség túlterhelte, élete keserűvé válik. A negyedik lépésben a férj már vádaskodik („Ha engem megkérdeztél volna...”), és a feleség is vádol („De te nem voltál sehol...”). Végül az ötödik lépésben mindkét fél menekül, kiutat keres, immár a családon kívül.

Szükség van-e a mai családok életében „szereposztásra”? A szerző válasza: „Ha már biológiailag is különbözőek vagyunk, merjük vállalni szerepkörbeli különbözőségünket is! Jó lenne, ha fiúgyermekeink otthon is láthatnának férfit az apu személyében, ne csak az agresszív szerepeket alakító filmszínészek nyújtsanak nekik mintát a férfi szerephez. Ugyanez vonatkozik természetesen az asszonyokra, illetve a kislányokra is. Ha a nemi szerep mintái otthon nem egyértelműek, gyermekeink számára megnehezítjük saját nemi identitásuk kialakulását.”

A személyiség varázsa

A hatékony nevelő elsősorban saját személyiségével hat. A személyiségfejlesztés garanciája (*Carl Rogers* koncepciójának megfelelően) *négy attitűdkomponens*: az elfogadás, az empátia, a kongruencia és a kifejezőképesség.

A neveltet feltétel nélkül (bőrszínétől, világnézetétől stb. függetlenül) el kell fogadnunk. Ebből következik a második komponens: az empátia vagy beleérzés. A másik ember helyzetéből kell néznünk a problémákat, igyekezve megérteni viselkedését. Ez a sajátosan áthelyezett pozíció segíti elő a nevelő és a nevelt jó kapcsolatának alakulását. A személyközi kapcsolatban a nevelőnek hitelesnek (kongruensnek)

kell lennie: nem mondhat mást, mint amit gondol, szóbeli megnyilvánulásait adekvát metakommunikációnak kell kísérmie. A kifejezőképesség (a leginkább fejleszthető elem) azt feltételezi, hogy az átadni kívánt értékeket (üzeneteket) interakciós partnereink számára adekvát módon (pl. értő figyelemmel, vereségmentes konfliktusmegoldás útján) tudjuk közvetíteni.

A fegyelmezés nem büntetés

A már-már szabaddosságra átcsapó humanista pedagógia eszköztárából kiiktatja a fegyelmezést. *Kozéki Béla A fegyelmezett személyiség kialakítása* című könyvére hivatkozva Pálhegyi meggyőzően mutatja be a fegyelmezés nevelésben betöltött kihagyhatatlan szerepét. *Bruce Narramore* amerikai szerzőt idézve tisztázza a fegyelmezés és a büntetés közti különbségeket. A büntetés célja a sérelmek megtorlása, a fegyelmezésé ezzel ellentétben a személyiségformálás. Amíg a büntetés fókuszában a helytelen múltbeli cselekvés áll, addig a fegyelmezés a jövőbeni és helyes viselkedést célozza. Az attitűd is különböző: a büntetés csalódottsággal, elkeseredéssel, a fegyelmezés szeretetteljes törődéssel párosul. A gyermekben a büntetés félelmet, büntudatot, a fegyelmezés pedig biztonságot kelt.

A gyermek szeretetteljes, ugyanakkor határozott vezetése, fegyelmezett viselke-

désének megkövetelése megkönnyíti későbbi társadalmi beilleszkedését. Gondolnunk kell arra, hogy a gyermek „szülői vezetéshez való viszonyulása meghatározza a tanáraihoz, az iskolaigazgatóhoz, a rendőrséghez, a szomszédokhoz és a főnökeihez való hozzáállást”.

A könyvet tüzetesebben tanulmányozva továbbgondolásra érdemes kérdések merülnek fel. (Ilyenek: a különböző tudományos irányzatok és besorolások, az emberiség továbbfejlődésének lehetősége, különböző alternatív iskolák értékelése, a bibliai alapon körvonalazott és a *Zsolnai József* által kidolgozott értékközvetítési rendszer összefüggése.)

A *Pedagógiai kalauz* kitűnően megírt, szemléletformáló, jól tanulható könyv. Kiemelésre érdemesek az összefoglaló ábrák és táblázatok (az emberkép alakulása, a pszichés fejlődés, az érett személyiség).

Rendkívül szellemesek, amellet jól orientálóak és lényegre utalóak *Gál Éva* rajzai.

A neveltet feltétel nélkül (bórszínétől, világnézetétől stb. függetlenül) el kell fogadnunk. Ebből következik a második komponens: az empátia vagy beleérzés. A másik ember helyzetéből kell néznünk a problémákat, igyekezve megérteni viselkedését. Ez a sajátosan áthelyezett pozíció segíti elő a nevelő és a nevelt jó kapcsolatának alakulását. A személyközi kapcsolatban a nevelőnek hitelesnek (kongruensnek) kell lennie: nem mondhat mást, mint amit gondol, szóbeli megnyilvánulásait adekvát metakommunikációnak kell kísérmie. A kifejezőképesség (a leginkább fejleszthető elem) azt feltételezi, hogy az átadni kívánt értékeket (üzeneteket) interakciós partnereink számára adekvát módon (pl. értő figyelemmel, vereségmentes konfliktusmegoldás útján) tudjuk közvetíteni.

PÁLHEGYI FERENC: Pedagógiai kalauz. Útmutató a családorientált pedagógiai gondolkodáshoz. Bárcki Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Bp. 1996.

Vastagh Zoltán